

Nú is er kans voor meer bezieling in het onderwijs

Vanwege de coronamaatregelen is er in zeer korte tijd een volledig andere manier van onderwijsgeven ontstaan. Vrijwel alle kinderen volgen hun onderwijs nu thuis. Dit vergt veel van de leerlingen maar ook van hun ouders en leerkrachten. Waar in de eerste dagen iedereen enorm gedreven was om de nieuwe vorm van onderwijs zo snel en goed mogelijk op poten te zetten en alles zoveel mogelijk door te kunnen laten gaan, worden er naar verloop van tijd ook kritische vragen gesteld. Opvallend is dat er veel aandacht is voor de didactiek van afstandsonderwijs. Online tools en tips worden gedeeld en uitgevers stellen digitale methoden beschikbaar. Leerkrachten leren werken met Zoom, Google classroom, teams en zo voort. Alles om ervoor te zorgen dat leerlingen zo snel mogelijk vanuit huis weer aan het werk kunnen. Hoe belangrijk dit ook is, het risico is dat de pedagogische dimensie van onderwijs op de achtergrond raakt. **Zorg voor de ziel van de leerling is nu meer dan ooit van belang. Deze tijd van extreme onderbreking is dan ook een kans voor meer bezieling in het onderwijs.**

Eind augustus schreef ik voor deze krant een essay over de scholen die weer begonnen. Ik schreef over motivatie en de waarde van relatie. Relaties tussen leerlingen onderling maar zeker ook tussen de leerling en de leerkracht of mentor. Ik pleitte voor het belang van tijd en ruimte voor persoonsvorming in het onderwijs. Nu het gewone leven abrupt tot stilstand is gekomen en ook de scholen fysiek gesloten zijn, blijft dit pleidooi onverminderd van kracht.

Direct nadat bekend werd gemaakt dat de scholen minimaal drie weken dicht zouden gaan, is er met man en macht keihard gewerkt aan afstandsonderwijs. Wat niemand voor mogelijk hield bleek toch te lukken: in zeer korte tijd hadden verreweg de meeste scholen de primaire onderwijsprocessen die nodig zijn om kinderen thuis verder te kunnen laten werken draaiend. Hulde aan alle schoolleiders, leerkrachten en ouders die dit mede mogelijk gemaakt hebben! Aandacht voor wat deze nieuwe situatie betekent voor de docent en leerling als mens, was er in eerste instantie echter nauwelijks. Weinigen leken die eerste dagen hardop aan zichzelf en anderen de vraag te (durven?) stellen wat deze ingrijpende tijd nu voor ons en ons leven betekent. Massaal schoten we met elkaar in de actiemodus. Niet alleen de leraren op school, maar ook de ouders thuis. Meteen op zondagavond, toen weliswaar bekend was dat de scholen minimaal drie weken dicht zouden gaan maar de scholen nog niet aan ouders hadden laten weten hoe ze het onderwijs op afstand zouden gaan organiseren, werden er via sociale media door trotse ouders al 'lesprogramma's', roosters en foto's van thuis-klasjes getoond. Het verbaasde mij. Waarom nu die haast?

Tijd voor vertraging

Natuurlijk reageert iedereen anders op verandering. Ongetwijfeld zijn er mensen die die eerste dagen zeer gebaat waren bij continuïteit en doorgaan (probleemgerichte coping). Vele anderen hebben echter baat bij emotiegerichte coping: veel mensen hebben kortere of langere tijd nodig om stil te staan bij hoe een ingrijpende gebeurtenis, zoals het coronavirus, hun leven beïnvloedt. Tijd om te rouwen, omdat je het leven dat je leidde tijdelijk moet loslaten. Tijd om stil te staan bij de angst die je voelt vanwege de onzekerheid die het om zich heen slaande virus met zich meebrengt. Tijd ook om te bedenken hoe je met deze onverwachte situatie om wilt en kunt gaan. Kortom: tijd voor vertraging. En precies dát ontbreekt in onze maatschappij en ons onderwijs zo.

Op mijn bureau ligt nog de lectorale rede *Bezielend onderwijs: pedagogiek van onderbreking en verbinding* zoals Hester IJsseling die op 27 januari 2020 in verkorte vorm uitgesproken heeft ter gelegenheid van de publieke presentatie van het lectoraat Professionaliseren met hart en ziel aan de Thomas More Hogeschool in Rotterdam. IJsseling stelt dat er in de klas elke dag onverwachte, onvoorspelbare dingen gebeuren. Grote en kleine dingen waar je, vaak zonder dat je tijd hebt om erover na te denken, iets mee moet. Zo kun je in de klas te maken krijgen met drukke leerlingen of met leerlingen die thuis met armoede of geweld geconfronteerd worden. Ook kun je te maken krijgen met het overlijden van leerling, ouder of collega of met ingrijpende gebeurtenissen in de samenleving zoals een terroristische aanslag. Of nu dus met deze zeer ingrijpende onderbreking genaamd coronavirus, die niemand van de vele aanwezige onderwijsprofessionals op die avond in januari had kunnen bevroeden.

Met de kennis van nu is IJsselings pleidooi nog indringender. IJsseling stelt dat 'het op momenten dat je onderbroken wordt, belangrijk is om weerstand te bieden aan je ongeduld en je hang naar controle - hoe menselijk ook - omdat die de verbinding in de weg staan'. Precies daarom is IJsseling van mening dat het belangrijk is om, in haar woorden, 'het zekere weten te voorkomen': 'Het is namelijk niet ondenkbaar dat de belangrijkste dingen in het onderwijs gebeuren op het moment dat we onderbroken worden en de dingen anders lopen dan we van tevoren hadden bedacht. Wanneer er dingen gebeuren die ons eraan herinneren dat we kwetsbaarder zijn en veel minder weten en kunnen dan we onszelf en elkaar graag wijsmaken.' Met Kelchtermans (hoogleraar in Leuven) benadrukt ze dat leraarschap gekenmerkt wordt door kwetsbaarheid. 'Opvoeding en onderwijs is niet alleen iets wat men

'doet', 'bepwerkstelligt' of 'realiseert', maar in belangrijke mate iets dat 'gebeurt' ofwel 'plaatsvindt'. Alle inspanningen, inschattingen en interpretaties ten spijt heeft de leerkracht niet in de hand of de lerende leert, wat hij leert etc.'

De controle kwijt

Dat is, nu het onderwijs op afstand gegeven moet worden, nog meer het geval dan wanneer een leerkracht haar of zijn leerlingen voor zich heeft. Dit wordt al in de tweede week na sluiting van de scholen pijnlijk zichtbaar. Zo kom ik op Twitter leerkrachten tegen die zich ernstig zorgen maken omdat tot een kwart (!) van hun leerlingen nog helemaal niet aan het werk is met de digitaal aangeboden lesopdrachten. Een schoolleider twittert: 'Een aanzienlijk deel van onze leerlingen heeft veel moeite met het maken van de opdrachten. En een heel klein gedeelte van onze leerlingen doet nagenoeg niets en is moeilijk bereikbaar. Dit zorgt voor stress bij de leraren. Want ergens voel je om je heen druk om fantastische lessen te gaan geven en deze online te zetten, wetende dat je puur aan het zenden bent en een deel van de leerlingen niet bereikt. Ook weet je niet of de leerlingen die meedoen de lesstof goed begrijpen.' Hoe graag leerkrachten juist ook nu controle zouden willen hebben over de leerlingen, uiteindelijk lukt dat niet.

Ook ik, als docent van studenten op de universiteit en nu ook van een basisschoolleerling en een middelbare scholier, moet durven loslaten en vertrouwen. Ook omdat, aldus IJsseling, precies die hang naar controle verbinding in de weg kan staan.

Controle loslaten begint met het besef dat we allemaal kwetsbare mensen zijn. Als er één ding is waar dit coronavirus ons bij helpt, is dat we daarbij stilgezet worden. Of we dat nu willen of niet. De vraag is, ook voor het onderwijs, wat we met dat gegeven doen. Heb je als alles anders gaat dan verwacht de moed om de tijd te nemen voor de belangrijke dingen? Neem je de vrijheid om van je plannen af te wijken en in te gaan op wat zich in het hier en nu aandient?

Ruimte maken voor wat speelt

Ongetwijfeld zijn er in de afgelopen weken veel docenten geweest die ieder op hun eigen manier en plaats die moed gehad hebben. De moed om het beoogde lesprogramma even opzij te schuiven en ruimte te maken voor wat er werkelijk speelt. Uit eigen ervaring weet ik hoe waardevol dat is. Onze dochter, die juist dit schooljaar begon op de middelbare school, zou midden maart haar allereerste proefwerkweek hebben. Toen op die bewuste zondagavond het bericht kwam dat de scholen zouden sluiten was de teleurstelling groot. Er was boosheid, verdriet, maar ook angst. Natuurlijk kwam er

Veel mensen hebben kortere of langere tijd nodig om stil te staan bij hoe een ingrijpende gebeurtenis, zoals het coronavirus, hun leven beïnvloedt

vanuit school een e-mail waarin verwoord werd dat het vreemde tijden zijn die op iedereen grote impact hebben. De focus lag echter, net als bij de meeste scholen, vooral op de praktische uitleg rondom 'hoe nu verder'. Op dinsdag kwam de eerste weektaak digitaal binnen. Daar zit je dan als eersteklasser met een bulk aan taken die allemaal weer op een andere manier ingeleverd moeten worden, waarbij je programma's en log-ins nodig hebt waar je tot dan toe nog nooit van gehoord had...

Niet wetend waar en hoe te beginnen kwamen we op de lijst met taken ook een opdracht voor het vak gods-

Gerdien Bertram-Troost

Gerdien Bertram-Troost is als universitair hoofddocent Godsdienstpedagogiek verbonden aan zowel de Faculteit der Gedrags- en Bewegingswetenschappen als de Faculteit Religie en Theologie van de Vrije Universiteit in Amsterdam. Ze bekleedt daar de Verus-VU-Onderzoekplaats voor Levensbeschouwelijke Vorming.

dienst tegen. Een prachtig voorbeeld van een docent die het lef had om vanuit zijn hart op de 'coronaonderbreking' te reageren!

Hij maakte zijn allereerste digitale les en toonde zo ook zijn eigen kwetsbaarheid. De docent, Dirk Zwitser van het Visser 't Hooft Lyceum uit Leiden, legt in het filmpje uit wat rouwen is en welke rouwtaken er zijn. Vervolgens nodigt hij leerlingen uit om stil te staan bij wat er nu echt anders is geworden in hun leven vanwege corona. Daarop volgt een minilesje 'psycho-educatie' met uitleg over de functie van gevoelens en het risico dat gevoelens kunnen ontploffen als je er te weinig aandacht aan besteedt. Door middel van de opdracht 'ontploffingsgevaar' worden de leerlingen uitgenodigd om op te schrijven welke emoties in hen leven, gevisualiseerd met een afgesloten fles waarin de druk op kan lopen. Ten slotte worden de leerlingen uitgenodigd om na te denken hoe ze er zelf voor kunnen zorgen dat de druk in de fles niet al te hoog wordt of wat je kunt doen als er toch een 'ontploffing' plaatsvindt. Zelden heb ik mijn kind zo geconcentreerd zien werken. Ik merkte dat ze er rustiger van werd en dat het echt een stukje 'verwerken' was. Toen de opdracht klaar was, was er weer ruimte om ook met de andere schoolvakken aan de slag te gaan.

Deze docent heeft de moed gehad om zich te laten onderbreken. Hij heeft ervoor gekozen om niet te reageren met angst of beheersing, maar echt open te staan en af te stemmen op zijn leerlingen

Omdat ik de opdracht zo mooi vond en me realiseerde dat de opdracht voor meer mensen (jong en oud!) waardevol was, deelde ik er iets over via sociale media. Er kwamen veel reacties op met als resultaat dat het filmpje samen met andere waardevolle lessuggesties nu openbaar gemaakt is via identiteitsplein.nl.

De juiste snaar geraakt

In het contact dat ik naar aanleiding van de opdracht met de docent die deze opdracht maakte had laat hij weten dat de opdracht hem ook niet in de koude kleren is gaan zitten: 'Ik probeer op elke leerling met een paar woorden te reageren. Slopend, want sommige inzendingen zijn heftig en de techniek is geweldig, maar best traag. Er zijn kinderen bij met familie in het buitenland die zich zorgen maken of vader/moeder nog terug komt. Er zijn nogal wat kinderen met ouders in de zorg die zich verantwoordelijk voor hun onder voelen: 'Ik mag niet dicht bij komen, want dan kunnen ze ziek worden en hun werk niet meer doen.' Ik moet eerlijk zeggen dat ik het regelmatig te kwaad krijg. We hebben dus wel de juiste snaar geraakt.'

Prachtig hoe deze opdracht zelfs op afstand de verbinding tussen docent en leerling heeft kunnen versterken. Waarschijnlijk heeft deze docent de impact van tevoren niet eens voorzien en heel veel tijd heeft hij ook niet gehad om deze onlineles voor te bereiden. Wel heeft hij de moed gehad om zich te laten onderbreken. Hij heeft ervoor gekozen om niet te reageren met angst of beheersing, maar echt open te staan en af te stemmen op zijn leerlingen. Ongetwijfeld zal juist deze opdracht vele leerlingen daarom nog lang bijblijven.

Ik hoop dat ook in de komende weken en maanden docenten en opvoeders de moed hebben om structuren opzij te zetten en tijd en aandacht te hebben voor wat nu werkelijk speelt in de levens van mensen, jong en oud. Het zal de onderlinge verbondenheid, het algemene welzijn en daarmee ook het leerproces en -resultaat ten goede komen!